

HIRI-IZENDEGIA: IRIZPIDEAK ETA ERABILTZEKO ARAUAK: (I) DONOSTIA/SAN SEBASTIAN

Bilbo, 1998-XII-12

*Mikel Gorrotxategi Nieto,
Onomastika batzorde-idazkaria,*

*Patxi Salaberri Zaratiegi,
Onomastika batzordekidea*

1. KALEAK, PLAZAK ETA PARKEAK

Izendegi honen helburua izenak finkatzeaz gain erabiltzaileari erreztasunak ematea ere badenez gero, izenak finkatzean erabilgarritasuna bilatzen saiatu gara. Hori dela eta, izenak bortxatu gabe, hizkuntza bietan ahalik eta hurbile-nekoak aukeratzen ahalegindu gara. Arrazoi beragatik inoiz azaltzen diren izen luzeak eta erabilgaitzak, bereziki generikoa baduten izenekin, erraztera jo dugu. Generikoa dutenek arazo bi sortzen dituzte: batetik, izenak bikoizten dira, generikoak desberdinak izateaz gain joserka dela-eta lekune bana hartzen dutelako (*Calle del Doctor Begiristain / Begiristain Doktoarearen kalea*); bestetik, generiko horiek gehienetan eguneroko jardueran desagertu egiten dira, jendeak izen berezia baino ez baitu erabiltzen. Hori dela-eta, nahiz eta proposamenean azaldu, izen ofiziala aldatzea erakunde honi ez, baizik udal agintariei baitagokie, itzultzepena kentzea proposatzen da, hortaz *Begiristain kalea / Calle (de) Begiristain*.

1.1. Izen bereziak

Egitura orokorra honako hau da: [*Izen berezia + kalea*]. Adibidez: *Aizkorri kalea, Ibaeta plaza, Castelao kalea, Txurruka kaleta*, etab. eta ez **Aizkorriren kalea, *Ibaetoko kalea* edo **Castelaoren kalea*. Beraz ez da gaztelaniaz agertzen den *de* preposizioa itzuliko: *Calle de Cervantes / Cervantes kalea*.

Izen berezi hori elementu batez baino gehiagoz osatua egon daiteke, izendeiturez, adibidez. Horrelakoetan ere, euskal tradizioari jarraituz eta Euskal-

tzaindiaren erabakiei so eginez (partikulazki 1922.eko lotazilaren 28koa) genitiboaren kasu marka ezabatu egiten da: *Arturo Campion kalea*, *Julio Urkixo kalea*, *Toribio Altzaga kalea*, *Xabier Lizardi kalea*, etab.

Gaztelaniazko kale-izenetan lehenbiziko osagaian bertan batzuetan **de** preposizioa agertzen da izena eta deitura lotuz (*Jose Miguel de Barandiaran*, *Telesforo de Aranzadi*, ...). Horrelakoetan, preposizioa kendu egin dugu gehienetan, beregainki tradizio luzerik ez dutenetan: *Josemiguel Barandiaran*, *Telesforo Aranzadi*, *Juan Antxieta*, e.a. Erdal deituretan, ordea, de hori gorde egin dugu: *Simona de Lajust kalea*, *Antonio de Sucre kalea*, *Diego de Rojas kalea*. Besterik da, jakina, deitura konposatuetan agertu ohi diren **de** hori: *Torcuato Luca de Tena*, esaterako. Hauetan preposizioari eutsi egin zaio, deituraren parte delakoan.

1.2. Izen arruntekin

1.2.1. *Izen elkartu gisa*

Kale edo plaza izenaren lehen osagaia izen arrunt bat izan daiteke. Gaztelaniazko deituran, batzuetan singularra eta plurala bereizten badira ere, euskaraz, usadio jator baten arabera, izen elkartu gisa ematearen aldeko gara, hots, inolako artikulu ez kasu markarik gabe: *Konstituzio plaza*, *Foru pasealekua*, *Merkatari plaza*, *Portu kalea*, etab. Eta ez **Konstituzioaren plaza*, **Foruen pasealekua* edo **Portuko kalea*.

1.2.2. *Genitibo markarekin*

Hala ere, zenbaitetan, ez zaigu iruditu bidezko artikulua ezabatzea. Izan ere, batzuetan, sintaxiak hala eskaturik, genitiboaren hondarkia nahitaezko gertatzen da: *Korazonisten kalea*, esaterako.

Genitiboaren hondarkia ezin ezaba daiteke, bestalde, deizioaren mugatutasunak artikulua azaltzea eskatzen duenean. Hori gertatzen da, adibidez, izen bereziaren ondoan izen generikoa azaltzen denean, bereziki pertsona izenaren ondoren lanbidea edo gainerako izen edo adjektibo deskribatzailearen bat dugunean. Adibidez: *Arbos Musikariaren pasealekua*, *Jose Elozegi Alkatearen kalea*, *Marañon Doktorearen kalea*, *Jauregi Jeneralaren plaza*, e.a.

Hala ere, gorago esan bezala, erabilerak generikoa desagertarazi duenean hobe da izen berezia soilik ematea: *Jose Elozegi kalea*, *Marañon kalea*, etab.

Genitibo marka ezin ezabatua gertatzen da, orobat, artikulua nahitaezkoa dugunean: *Abuztuaren Hogeita Hamaikako kalea* (1), *Alfontso VIII.aren kalea*, *Ternuako Arrantzaleen kalea*.

1.2.3. *Leku-genitiboarekin*

Batzuetan —kasu gutxitan, egia esan— deizioak leku bati erreferentzia egiten dionez gero, -en genitiboaren ordezt, -ko leku-genitiboa izango dugu *Ategorrietako galtzada zaharra*, *Urdinzubiko kalea*, *Amaragañeko kalea*, *zubia*, *etab.*

Baina betiere, sintagma mugatua dugun neurrian, hondarkia (-en nahiz -ko) agerianizangoda: **Gurutze Zuria kalea ez*, *Gurutze Zuriko kalea*, **Doktore Begiristain kalea ez*, *Begiristain doktorearen kalea*, baizik.

1.3. **Kale izena toponimo zahar bat denean**

Horrelakoetan izena bere horretan errespetatzen da, forma ihartutzat eman ez. Horrek esan nahi du batzuetan artikularekin agertuko dela eta beste batzuetan artikulurik gabe. Nolanahi ere, kasu batean eta bestean hitza oso-osorik gordeko da, izen berezia balitz bezala. Horrela, *Ijentea kalea*, alde batetik, eta *Illunbe kalea* bestetik.

1.4. **BIDE osagaia duten kaleak**

Hauetan, bide osagaiak aski informazio ematen duenez, kale hitza ez da idatziko. Batzuetan artikularekin emango da: *Amezketabidea*, *Agitibidea*, *etab.*, eta beste batzuetan artikulurik gabe: *Aldapabide*, *adibidez*. Horren arazoia berezko erabilera da, bide-dun toponimoak horrela ibiltzen direlako. Oro har, toponimoa berria denean artikularekin emango da.

Bide osagaia aurreko hitzari itsatsia idazten dugu, *Altxuenebidea*, *Errotazarbidea*, *Murgilbidea*, salbu ezkerreko elementu hori bi hitzez edo gehiagoz osatua egon edo gatzelaniazkoa denean. Adibidez *Elbira Zipitria Andereñoaren bidea* edo *Aingeru Zaindariaren bidea*.

Usadio zaharrari segituz izen bakarra gomendatzen da, eta ez bi, hortaz *Agerrebidea* eta *Agitibidea* soilik proposatuko dira.

(1) *Abuztuaren Hamaika kalea* ere egokia bada ere, gaur egun usadio zabaldiena denbora marka erebiltzea denez horrela proposatzen da.

2. PERTSONA IZEN-DEITUREN GRAFIA

Dudarik ez dago arlo hau dela korapilatsuen eta zailena ebazteko. Bidezkoena hizkuntza bakoitzari berea ematea denez, deiturak jatorrizko hizkuntza-aren idazkeran emango dira. Hala ere Espainia edo eta Ameriketako euskal deitura dutenak ugariak izanik gogorra litzateke haiei ere aldatzea, *Bolivar askatzailea*, esaterako, eta horrelakoetan bere horretan uztea proposatzen da. Gauza bera gertatzen da garaikideak izan eta deitura euskalduntzeko aukera edukirik ere euskaldundu ez dutenekin (*Gabriel Celaya* edo *Pio Barojo* modukoak). Ponte izenen kasuan berriz jabeek erabili zuten moduan jartzea erabaki zen, izen bikoitza, hala erabili zutenentzat gordez. Hala ere, Euskal Herriko zenbait pertsonaia historikoren kasuan bidezkoa da euskaraz ematea, *Bernat Etxepare*, konparaziorako. Ez da gomendatzen mende honen hasierako idazkera. Beraz, *Uriarte*'tar *Joseba Andoni*-ren ordainez, *Jose Antonio Uriarte* emanen da.

2.1. Erdal izenak

Oro har, erdal izen-deiturak, dauden-daudenean utzi dira: *Calle Ignacio Mercader* / *Ignacio Mercader kalea*, *Calle Ramon y Cajal* / *Ramon y Cajal kalea*, *Calle Arturo Campion* / *Arturo Campion kalea*.

Dena dela, azentuari dagozkion seinu diakritikoak, hots tilde ikurrak, ezabatzea proposatzen dugu.

2.2. Euskal izen-deiturak

Gorago esan bezala euskal deiturak euskal ortografiarekin eman dira, soil soilik. Ponte izenak, berriz, bere horretan utzi dira, idazkera bikoitza pertsonaia historikoa izan edo hala erabili zutenentzat utziz. Beraz: *Calle Isidro Antsorena* / *Isidro Antsorena kalea*, *Calle Javier Barkaiztegi* / *Javier Barkaiztegi kalea*, baina *Calle Bernat Etxepare* / *Bernat Etxepare kalea*, *Calle Juana de Albret* / *Joana Albret kalea*, etab.

3. EUSKAL LEKU IZENEN IDAZKERA ETA ERDARAZKO KALE IZENEN ITZULPENEA

Euskal toponimo batez osatutako izenak, euskal grafiara egokitu dira, izen bakarra emanez: *Zarautz*, *Zuhatzu*, *Munaitz*, etab.

Aurreko irizpidearen salbuespena hizkuntza bietan tradizioa desberdinak daudenean gauzatu da eta honelakoetan biak eman dira, Euskararen Erabilera

Arauzkotzeko Oinarrizko Legearen 10. Artikuluan esaten denari jarraikiz. Beraz, *Nafarroa Behere kalea / Calle Baja Navarra*, etab.

Erdal izen arruntak (*Ferrerias, Astilleros*, etab.) euskarara itzulita eman dira: *Oleta kalea* (ez *Olaeta*), *Ontzitegi kalea*, etab.

Badira, ordea, beste deitura berriagoak, erakunderen bati dagozkionak (*Ur Zaleak*, etab.), hauek izen berezizat har daitezke eta, horrenbestez, tradiziorik ez den bitartean, ez dugu ukitu beharrik ikusi.

4. SANTU IZENA DUTEN KALEAK

Gure tradizioan, bai literaturan, bai onomastikan eta bereziki hagiotopeonimian horrela agertzen diren santu izen zaharrekin, aposizio honetaz horniturik azaltzen direnekin (2), *done, dona* erabiltzea gomendatzen da, *san, santa* adjektiboak gainontzekoentzat utziz. Hortaz, *Done Bladi kolea, Done Bikendi kalea, Done Joan kalea*, baina *San Frantzisko kalea*.

5. KALE EDO PLAZA HITZA AIPATU GABE ARITU BEHAR DENEAN NOLA JOKA

Errotulaziotik aparte, “kale” hitza eman gabe hitzezin nahi denean, toponimoak, izen sintagma normalizat deklinatu beharko lirateke: baldin artikulua badute, artikuluekin (*Azpeitian, Azpeitiko, Azpeititik*, etab.) eta ez badute, gabe, izen propio gisa: *Gaztelubiden, Gaztelubidetik*, etab.

Pertsona izena duten kaleetan ere, izen hori osorik hartuko da: (*Antonio*) *Gaztañetan, (Nemesio) Otañotik*, etab.

Baina izen elkartu modura eratutako izenetan (*Konstituzio plaza, Foru pasealekua, Bake plaza*, etab.) arazoa sortzen da. Izan ere, kasu batzuetan pluralean eman beharko litzateke: *Foruetan*, beste batzuetan berriz singularrean *Konstituzioan*. Beste zenbaitetan, azkenik zentzugabekeria litzateke generikoa kentzea: *Bakean, Geltokian* edo *Eskolan* esaterako. Hortaz, izen elkartu disa emandako kale izenetan ezin da generikoa (*kale, plaza*, etab.) kendu: *Posta kalea, Foru plaza, Iturri kalea*, etab.

Bestalde, eta hau inportantea da, sarritan helbideak jartzerakoan, ez da “kale” hitza agertzen. Orduan, absolutiboan emango da kalea: *Done Bladi, 4; Joan XXIII.a, 3; etab. Baina Konstituzio plaza, 5; Foru pasealekua, 12*, etab.

(2) **Dona:** Alodia, Grazia / Garazi, Julia, Maria, Mariana, Pia. **Done:** Agustin, Bikendi/Bizente, Blas/Bladi, Emiliano/Millan, Erroman, Eztebe, Felix, Fruktuoso/Murtuts, Jakue, Joane (Donibane), Julio, Jurgi, Kosme, Kristobal / Kristobare, Laurenti, Leon, Martie / Martin, Martzelo, Meteri, Mikel, Paulo, Pelaio, Petri, Salvatore, Saturdi, Sebastian, Tomas eta Zipriano.

6. AZKEN OHARRAK. XAFLEN DISEINUA BIDERATZEKO IRIZPIDEAK

Euskara eta gaztelania, hitz ordenari begira, aski desberdinak direnez, biderik egokiena hizkuntza bakoitzari bere xafla eskaintzea da. Leku askotan plaka bakar batean eta sarritan elkarren hurrren eman dira kale izenak *Avenida de Algortako* etorbidea, esaterako, erabilera okerrak (batez ere gaztelaniaz) sortuz: “*vivo en la calle Algortako*”. Beraz egokiena holakoetan xafla bitan ematea da.

Bestalde, euskaraz artikulua eta kasu marka hondarkian bat eginik azaltzen baitira, ezin daitezke bi osagaiak berezirik idatzi, gaztelaniazko *de* preposizioarekin gertatzen denaren kontra. Hori dela-eta *Antso Jakituna-ren kalea* moduko idazkerak okertzat aitortuko ditugu. Holakoetan bereiz liteke **Antso Jakitunaren** *kalea* moduko idazkerak erabiliz, baina sistema honek ez luke balioko pluralerako, pluralean artikulua eta genitibo marka bat eginda agertzen baitira. *Nafarroako Errege-erreginen kalea*-ren kasuan, adibidez. Aurrekoa ikusita bereizketarik ez egitea prosatzen da.

Bilbon, Onomastika batzordeak, 1998.eko abenduaren 12an onartua.